„Rosjanie nadchodzą!” Ludność niemiecka a żołnierze Armii Radzieckiej (Czerwonej) na Dolnym Śląsku w latach 1945–1948

Joanna Hytrek-Hryciuk, *„Rosjanie nadchodzą!" Ludność niemiecka a żołnierze Armii Radzieckiej (Czerwonej) na Dolnym Śląsku w latach 1945–1948*, Wrocław 2010, 264 s.

Za książkę „Rosjanie nadchodzą!" Joanna Hytrek-Hryciuk została uhonorowana Nagrodą im. prof. Tomasza Strzembosza w 2011 r.

Wiosną 1945 r. na Dolnym Śląsku pozostało niewiele ponad 800 tysięcy Niemców. Niemcy uciekali ze swoich domów w trakcie zorganizowanej ewakuacji lub na własną rękę, przerażeni nazistowską „propagandą grozy" i opowieściami o barbarzyństwie Rosjan, które przynosili uciekinierzy z innych regionów. Ci, którzy nie mogli, nie zdążyli, nie chcieli uciekać lub po kilku dniach powrócili do rodzinnych miejscowości, stanęli przed koniecznością konfrontacji z żołnierzami 1 Frontu Ukraińskiego, którzy wkroczyli na Dolny Śląsk.

W przypadku działań podejmowanych przez żołnierzy wobec Niemców można wyróżnić trzy etapy postępowania.

Pierwszy, to niezwykle brutalne zachowanie: fala przemocy, zabójstw, gwałtów, kradzieży i bezmyślnego niszczenia. We wspomnieniach i dokumentach dominuje wstrząsający obraz okrucieństwa, którego ofiarą padała ludność cywilna bez względu na wiek i płeć. Oprócz morderstw, pobić i fali samobójstw największym problemem była przemoc na tle seksualnym, której przypadki zanotowano w zdecydowanej większości Dolnośląskich gmin.

Drugi wyznacza wydanie 20 kwietnia 1945 r. rozkazu Józefa Stalina nakazującego „bardziej humanitarne traktowanie Niemców" oraz złagodzenie antyniemieckiej propagandy, mające na celu osłabienie oporu i zjednanie Niemców.

Trzeci natomiast, to proceder polityki przychylnej Niemcom, graniczącej wręcz z faworyzowaniem tej grupy ludności na tle przybyłej na Dolny Śląsk ludności polskiej.

***

Niniejsza praca stawia sobie za cel ukazanie możliwie najpełniejszego obrazu relacji pomiędzy niemieckimi mieszkańcami Dolnego Śląska i żołnierzami Armii Radzieckiej, którzy

w wyniku działań wojennych wkroczyli w granice regionu, oraz Polakami, którzy po maju 1945 r. zostali osiedleni na tym terenie.

W pracy zastosowano połączenie metody filologicznej oraz statystycznej. W toku analizy materiałów wyodrębniono siedem rozdziałów ułożonych w porządku chronologicznym i problemowym.

Rozdział pierwszy pełni charakter merytorycznego wstępu. Jego treść wychodzi znacznie poza przyjęte ramy czasowe. Została w nim bowiem scharakteryzowana sytuacja i nastrój panujący w regionie od 1938 r. do ostatnich miesięcy 1944 r. Również w tej części pracy skrótowo omówiono działania wojenne prowadzone przez wojska I Frontu Ukraińskiego, a także powojenne losy regionu: przyłączenie Dolnego Śląska do Polski i przedłużającą się obecność w regionie żołnierzy PGWAR. Kolejna część rozpoczyna się krótką analizą obrazu ZSRR i żołnierzy walczących w szeregach Armii Radzieckiej, który został stworzony przez aparat nazistowskiej propagandy. Bezpośrednim skutkiem, jaki w społeczeństwie wywołał ten sterowany obraz, zwłaszcza tzw. "propaganda grozy", była fala ucieczek cywilnej ludności niemieckiej rozpoczęta w styczniu 1945 r. Innym jej efektem była chaotyczna, nieskoordynowana i skutkująca znaczącą liczbą ofiar akcja ewakuacji mieszkańców. Kluczowy dla analizy tematu jest rozdział trzeci. Niemcy, którzy nie uciekli przed nadchodzącą Armią Radziecką lub powrócili do swoich miejsc zamieszkania, zetknęli się z radzieckimi żołnierzami, falą kradzieży, zabójstw i seksualnego wykorzystania kobiet. Niemal równocześnie władze rozpoczęły akcję aresztowań, "mobilizacji" i deportacji ludności cywilnej w głąb ZSRR. Te elementy, uzupełnione o przedstawienie polityki wobec niemieckich jeńców wojennych oraz analizę roli duchownych śląskich kościołów: katolickiego i ewangelickiego, ujęte zostały w tej właśnie części pracy. Kwestię tworzenia na Dolnym Śląsku sieci komendantur wojennych, niemieckiej administracji oraz zmiany założeń polityki wobec Niemców omówiono w rozdziale czwartym. Jego niezbędnym uzupełnieniem wydaje się być krótka charakterystyka "Deutsche Zeitung", gazety wydawanej przez Zarząd Polityczny PGW dla ludności niemieckiej. Rozdział piąty poświęcono rekonstrukcji stosunków niemiecko-radziecko-polskich. Zawarta została w nim analiza postawy Niemców i żołnierzy radzieckich w chwili budowania w regionie polskiej administracji oraz wpływ obydwu grup na stan bezpieczeństwa czy prowadzenie akcji osadniczej. W części tej omówiono również rolę żołnierzy radzieckich oraz polityki kreowanej przez ZSRR w trakcie wysiedlenia z Polski ludności niemieckiej. Zagadnieniom gospodarczym poświęcono rozdział szósty. Omówiono tu zarówno prowadzoną do lata 1945 r. zorganizowaną akcję demontażu dolnośląskiego przemysłu, jak i również późniejsze wykorzystanie terenu, w tym niemieckiej siły roboczej. Proces zanikania stosunków niemiecko-radzieckich, a więc wydarzenia roku 1948, scharakteryzowano w rozdziale siódmym. Pracę zamyka krótkie podsumowanie.

Fragment wstępu

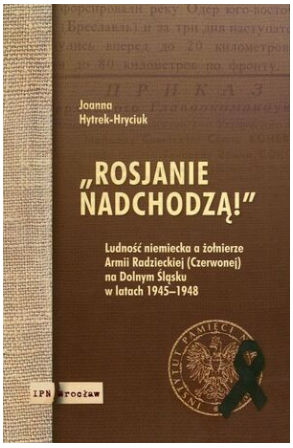
Joanna
Hytrek-Hryciuk
„ROSJANIE
NADCHODZĄ!"
Ludność niemiecka a żołnierze
Armii Radzieckiej (Czerwonej)
na Dolnym Śląsku
w latach 1945–1948
IPN Wrocław